

Каламаж Р.В.

МОТИВАЦІЯ МОРАЛЬНОГО ВИБОРУ В КОНТЕКСТІ Я-ОБРАЗУ МАЙБУТНЬОГО ПРАВНИКА

У статті йдеться про важливість системи ціннісних орієнтацій юриста, які виступають основою формування його мотиваційної сфери. Розглядається роль мотиваційної сфери у процесі здійснення юристом морального вибору. Вказується на вплив самооцінки та оцінки, обумовленої суспільними нормами на мотивацію професійної діяльності. Робиться висновок, що професійній деформації можна запобігти, формуючи стійкі ціннісні орієнтації, адекватну самооцінку та мотивацію, які допомагають адаптуватися у складних умовах професійної діяльності.

The article highlights the importance of a lawyers values oriantations, wich are the basis of his motivation sphere. The role of motivation sphere in the process of making by the lawyer his moral choice is also being considered. The influence of appraisal and self-appraisal which are determine by social norms on professional activites motivation is mentioned in the article. The conclusion is made that professional deformation may be prevented by forming stable values oriantation, adequate self-appraisal and motivation, wich help to adjust oneself to difficult conditions of professional activities.

Боротьба мотивів, як правило, дуже часто призводить до необхідності здійснення морального вибору. Непоодинокими є випадки, коли юрист потрапляє у ситуацію, в якій йому доводиться поводитись всупереч своїм поглядам та переконанням (тиск з боку керівництва, певна корпоративна культура та стереотипи, які не відповідають його ціннісним орієнтаціям), що, в свою чергу, з часом може призвести й до професійної деформації. Стверджують, що адвокати, наприклад,

відступаючи від норм професійної етики, часто так діють з огляду на необхідність захисту прав клієнтів. Однак справжнім мотивом таких порушень може бути не прагнення допомогти своєму клієнту, а матеріальна винагорода, яку юрист одержить у разі успішного вирішення справи. Тобто більшою цінністю для юриста виступає не захист інтересів людини, а матеріальні цінності, не зважаючи на те, що спосіб, за допомогою якого їх можна отримати, часто суперечить закону та етичним нормам. Мотивами скоєння юристами правопорушень називають також неправильно зрозуміле почуття службового обов'язку, інтересів служби, висунення на перший план особистих світоглядних та моральних переконань, що стають визначальними факторами у порівнянні із службовими обов'язками, прагнення до демонстрації чи реалізації своїх владних повноважень, негативні впливи поведінки керівників, перевантаження роботою, негативний вплив з боку злочинного середовища, незадоволення рівнем матеріального забезпечення, невідповідність рівня кваліфікації [4,320].

Варто звернути також увагу на результати дослідження нами ціннісних орієнтацій студентів-правників, які показують, що на завершальному етапі навчання у студентів сформовані позитивні професійні і соціальні цінності, однак вони очевидно є недостатньо стійкими, бо досить часто змінюються і втрачають свою значимість для індивіда вже під час безпосередньої професійної діяльності внаслідок кризових умов життєдіяльності. Однак рівень стійкості ціннісних орієнтацій студентів, причини і тенденції їх зміни у процесі професійної діяльності потребують окремого емпіричного дослідження.

Руйнування високих, значимих для людини цінностей призводить до деформацій в структурі мотивації людини, виникають додаткові аспекти ціннісної кризи, необхідність зміни провідних мотивів. В осіб, схильних переживати кризу, ціннісно-мотиваційні перетворення мають деструктивний характер, а в самій мотиваційно-смісловій сфері особистості спостерігається слабка актуальність ціннісних орієнтацій, які спрямовують особистість на успішність професійної діяльності [7,78]. Впливаючи на внутрішній світ, кризу професійного становлення можуть спричинити зміни в Я-концепції, у професійній свідомості особистості, спонукати її до урізноманітнення професійної мети й планів, до

ревізії й кореляції професійної позиції, зміни способів виконання діяльності і навіть до зміни професії.

На думку багатьох авторів, під час кризи особистість структурно перебудовується, що свідчить про професійний розвиток і саморозвиток. Такі зміни супроводжують зміни в особистісному і професійному розвитку в процесі самореалізації від етапу первинного професійного становлення аж до виходу на пенсію [6, 119].

Самооцінка особи, поряд із змінами мотивації її діяльності, також може призвести до професійної деформації. Так, завищена самооцінка призводить до того, що людина починає переоцінювати себе в ситуаціях, які не дають для цього жодного приводу. Внаслідок цього вона може натикатись на протидію оточуючих людей, які відкидають її претензії, що призводить до агресивності, пихатості. Занадто низька самооцінка часто свідчить про розвиток комплексу неповноцінності, стійкої невпевненості в собі. Значні відхилення самооцінки від реального рівня можуть спровокувати порушення людиною моральних та правових норм, вчиняти дії всупереч своїм професійним обов'язкам [1,65].

Продовжуючи розгляд проблеми морального вибору юриста, варто зазначити, що її досить часто пов'язують із проблемою співвідношення законності і справедливості, котра виникає кожного разу, коли приймається рішення, що або формально відповідає букві закону, однак при цьому оцінюється як несправедливе, або таке, що здається справедливим, однак не відповідає вимогам закону (оцінка може бути з боку суспільної думки, учасників судового процесу, міжнародного співтовариства). Для прийняття правильного рішення необхідно керуватись не лише відчуттям справедливості, а знати законодавство і основні теорії моралі, адже природне почуття справедливості може, наприклад, породити бажання помсти. Юрист відчуває ті ж моральні почуття, що й інші люди [5,39].

Безперечно, людина розподіляє свою увагу і час залежно від стимулу. Для будь-якої діяльності необхідний позитивний стимул. Навіть під час неприємної діяльності людина намагається зменшити до мінімуму негативні відчуття, прикладаючи до цього сили [2,129]. Однак у юриста повинні бути сформовані стійкі ціннісні орієнтації, в яких пріоритетними при виборі мотиву діяльності були б стимули,

що відповідають етичним нормам та не суперечать закону. Юрист повинен виходити в своїй роботі із принципу надання переваги інтересам клієнтів своїм власним чи інтересам інших осіб. Він зобов'язаний виконувати свої повноваження неупереджено і не має права надавати перевагу окремим особам і через будь-які мотиви. Він не повинен використовувати службові повноваження для отримання додаткових, не передбачених законодавством доходів, пільг або інших переваг як для себе, так і для інших осіб. Прояв корупції чи які-небудь інші дії, котрі можуть бути сприйняті як підґрунтя для підозри в корупції, є недопустимими.

Сьогодні спостерігається тенденція до систематичного порушення представниками юридичної професії норм професійної етики та зловживання ними своїм службовим становищем. Причиною існування таких явищ є ряд соціальних чинників. Однак на діяльність людини впливають також і психологічні аспекти, серед яких розвиток Я-образу, самооцінки та ціннісних орієнтацій.

На формування Я-образу юриста впливають канони професійної етики, моральні стандарти, а також вимоги, що ставляться до особи юриста відповідно до законодавства. В свою чергу стійкий позитивний образ Я допомагає становленню особи як професіонала та сприяє професійній адаптації. Однак в нашій державі недостатньо звертається увага саме на етичне та моральне виховання майбутніх юристів, а відповідні вимоги є лише декларативними.

Серед найважливіших якостей, якими повинен володіти юрист, є комунікабельність, врівноваженість та високий рівень інтелектуального розвитку, для успішного розвитку яких в особи повинна бути сформована адекватна самооцінка та стійка система ціннісних орієнтацій.

З інтелектуальною діяльністю тісно пов'язане поняття рефлексії, яка у процесі вирішення нестандартних завдань призводить до підвищення самооцінки особи, виступає чинником формування системи ціннісних орієнтацій та побудови і реалізації її нового цілісного Я.

Важливою умовою пристосування особи до умов праці є високий рівень професійної адаптації та правосвідомості, які виділяють елементами соціалізації особистості. Правосвідомість мотивує поведінку особи, а професійна адаптація фор-

мує здатність вирішувати суперечності, що виникають у житті, досягаючи рівноваги. Професійна адаптація виступає етапом професіоналізації, під час якої може змінитись багато якостей особистості. Проблема становлення професіонала спирається і на поняття "професіоналізм", адже розвиток особистості професіонала сприяє побудові професійного образу "Я".

Професія юриста передбачає ситуації, що спричиняють боротьбу мотивів та виникнення необхідності здійснення морального вибору. Основою формування мотиваційної сфери особистості є система її ціннісних орієнтацій. Виділяють внутрішні і зовнішні мотиви трудової діяльності. Найважливішими є внутрішні мотиви, оскільки спонукаючою силою в даному випадку виступає не зовнішня винагорода, а значущі для людини фактори, що відображаються в її ціннісних орієнтаціях і детермінують поведінку незалежно від ситуації. При здійсненні морального вибору юрист керується ціннісними орієнтаціями, тому вони повинні відповідати нормам етики, моралі та не суперечити вимогам закону.

Отже система ціннісних орієнтацій юриста виступає основою формування його мотиваційної сфери, яка відіграє важливу роль у процесі здійснення ним морального вибору. Формування мотивів відбувається шляхом впливу соціально-психологічних чинників професійної діяльності та зміни мотивації на різних етапах професійного становлення. З суспільною природою мотивації діяльності пов'язаний вплив, котрий здійснює на неї оцінка, обумовлена суспільними нормами, та самооцінка. За результатами дослідження, у студентів-правників сформовані позитивні ціннісні орієнтації, проте вони, очевидно, є недостатньо стійкими, бо досить часто змінюються і втрачають свою значимість для індивіда, однак з'ясування правдивості такого припущення потребує окремого емпіричного дослідження.

Самооцінка особи, поряд із змінами мотивації її діяльності, також може призвести до професійної деформації, запобігти якій може стійкість Я-образу, система ціннісних орієнтацій та високий рівень професійної адаптації. Професійна адаптація та правосвідомість, які виділяють елементами соціалізації особистості, виступають важливою умовою пристосування особи до умов праці. Правосвідомість мотивує поведінку особи, а професійна адаптація формує

здатність вирішувати суперечності, що виникають у житті, досягаючи рівноваги. Оскільки на особистість впливають негативні соціально-психологічні чинники, процесу професійної адаптації шляхом подолання цих негативних впливів сприяє сформованість ціннісних орієнтацій юриста. Професійна адаптація виступає етапом професіоналізації, під час якої може змінитись багато якостей особистості. Проблема становлення професіонала спирається і на поняття “професіоналізм”, адже розвиток особистості професіонала сприяє побудові професійного образу Я.

З огляду на те, що, більшою чи меншою мірою, всі піддаються впливу колективу, в якому працюють, та умовам праці, у яких доводиться здійснювати свою діяльність, повністю запобігти впливу негативних факторів, що панують в цьому колективі, та чинників, що зумовлені специфікою самої професії, практично неможливо. Однак у юриста необхідно формувати стійкі ціннісні орієнтації, адекватну самооцінку та мотивацію, які б допомогли їм адаптуватися у складних умовах та хоча б частково запобігали професійній деформації.

Література

1. Андросюк В. Г., Казміренка Я. Ю. Юридична психологія. -К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 1999. – С. 65.
2. Амосов Н. М. Природа человека. – К.: Наукова думка, 1983. – С.129.
3. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. – М.: Прогресс, 1986. – С. 39.
4. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія. – К.: ВІРА – Р, 1999. – С. 320.
5. Красников Е. А. Этика и психология профессиональной деятельности. – М.: Форум, 2004. – С. 39.
6. Пилипенко Н. М. Вплив кризи професійного становлення на саморозвиток особистості // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 2 (47). – С. 119
7. Пилипенко Н. Психологічні особливості самореалізації особистості в умовах професійної кризи // Соціальна психологія. – 2005. – №3. – С. 78.
8. Рубенштейн С. Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2002. – С. 468.
9. Янчук А. Необходима ли юристу этика? // Юридическая практика. – № 13 (327). – 2004. – С. 14.